

УДК 94(477.46)»1860/1920:664.121
DOI: 10.31651/2413-8142-2022-27-Kuznets

Tetiana Kuznets

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of History of Ukraine,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9282-110X>
e-mail: tetiana.kuznets@gmail.com

Bibliographic Description of the Article: Kuznets, T. (2022) A beet industry on Uman district lands in the late 19th – early 20th centuries according to newly discovered sources. *Ukrainskyi Selianyn. [Ukrainian peasant]*, 27, 25-30. (In Ukrainian). doi: 10.31651/2413-8142-2022-27-Kuznets

A BEET INDUSTRY ON UMAN DISTRICT LANDS IN THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES ACCORDING TO NEWLY DISCOVERED SOURCES

Abstract. Purpose. The aim is to show the problems of a beet industry on the basis of discovered publications about this agricultural branch in Uman district of Kyiv province in the newspapers “Kievskoe slovo” and “Kievljanin”.

The scientific novelty of the article lies in the fact that the identified and systematized newspaper publications of the specified topic form a new idea about the factors influencing the state of this branch of agricultural production. The determining factor was not market demand, as it is traditionally believed, but reasons of an objective nature.

Conclusions. The systematization of fourteen publications from the newspapers “Kievskoe slovo” and “Kievljanin” for 1894 – 1915 about a beet industry in Uman district made it possible to show a wave-like character of interest of landowners and landholders in sugar beet growing. This technical culture was the raw material for a sugar industry, which was constantly developing in the second half of the 19th – early 20th centuries by means of manufacturing products for export. A growing need for sugar beets predetermined high prices and profits for their cultivation. However, a beet growing process was extremely challenging. There were the following problems: high price for imported seeds, a lack of labor force for the cultivation of beet plantations, pests of beet crops, the dependence on weather conditions for growing and harvesting processes. In the early 20th century some attempts were made at solving the issues connected with the provision of own sowing material and the improvement of technical equipment of the raw material processing.

The originality is predetermined by two groups of factors. Firstly, the risks of sugar beet growing have been analyzed. On the material of Uman district the examples of crop and non-crop years have been given. They were determined by weather conditions, the presence of pests of beet crops, the insufficiency of labor force. The use of a microhistorical approach made it possible to illustrate those problems, which were related to this agricultural branch. Secondly, the materials from periodical press, which were discovered and introduced into scientific circulation, complement a source base of regional and agrarian history of Ukraine.

Periodical press as a historical source needs a detailed study. It has a significant potential for singling out the characteristics of well-known features and processes. The newspaper publications beside an informative importance are valuable for the reflection of modern features with evaluations of that time. The interest is arisen by the sources of information and evaluative judgments because they reflected public opinion in a certain time period.

Periodical press of Kyiv province of the second half of the 19th – early 20th centuries requires a complex study which will contribute to the enlargement of a source base of Ukrainian history.

Key words: sugar beet production, sugar industry, sugar factories, newspapers “Kievskoe slovo”, “Kievljanin”, agricultural conditions for growing sugar beets, Uman district, beet plantations, peasantry.

Тетяна Кузнець

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9282-110X>
e-mail: tetiana.kuznets@gmail.com

Бібліографічний опис для цитування: Кузнець Т. В. Буряківництво на землях Уманського повіту наприкінці XIX – на початку XX ст. за нововиявленими джерелами. *Український селянин*. 2022. Вип. 27. С. 25-30. doi: 10.31651/2413-8142-2022-27-Kuznets

БУРЯКІВНИЦТВО НА ЗЕМЛЯХ УМАНЬСЬКОГО ПОВІТУ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ. ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ

Анотація. Мета – систематизуючи виявлені в губернській пресі кінця XIX – поч. XX ст. матеріали про цукробуряківництво в Уманському повіті, показати чинники впливу на його ефективність, що деякою мірою доповнює загальну характеристику і сільського господарства, і цукрової промисловості.

Наукова новизна статті полягає в тому, що виявлені та систематизовані газетні публікації зазначеної тематики формують нове уявлення про чинники впливу на стан цієї галузі сільськогосподарського виробництва. Визначальним чинником був не ринковий попит, як це традиційно вважається, а причини об’єктивного характеру

Висновки. Стан цукробурякового виробництва залежав від погодних умов, від наявності робочої сили, від агротехнічного оснащення, на що не міг вплинути зростаючий попит ринку готової продукції.

Систематизація чотирнадцяти публікацій із газет «Киевское слово» і «Киевлянин» за 1894–1915 рр. про буряківний

промисел в Уманському повіті дала змогу показати хвилеподібний характер інтересу поміщиків і землевласників до вирощування цукрових буряків. Ця технічна культура була сировиною для цукрової промисловості, яка в другій половині XIX – на початку XX століття постійно розвивалася шляхом виготовлення продукції на експорт. Зростаюча потреба в цукрових буряках зумовила високі ціни та прибутки від їх вирощування. Проте процес вирощування буряків був надзвичайно складним. Існували такі проблеми: висока ціна на імпортоване насіння, брак робочої сили для обробки бурякових насаджень, шкідники посівів буряків, залежність вирощування та збирання врожаю від погодних умов. На початку XX століття робилися спроби вирішити питання, пов'язані із забезпеченням власним посівним матеріалом і вдосконаленням технічного оснащення переробки сировини.

Ключові слова: цукробурякове виробництво, цукрова промисловість, цукрові заводи, газети «Киевское слово», «Киевлянин», агрокультурні умови вирощування цукрових буряків, Уманський повіт, бурякові плантації, селянство.

Постановка проблеми. Актуальність звернення до досвіду розвитку сільськогосподарських галузей визначається, щонайменше у двох площинах. По-перше, це незгасний інтерес до культури землеробства, політичного й соціально-економічного значення земельних відносин. По-друге, на етапі формування модерної української нації та проведення земельної реформи особливого значення набуває переосмислення знань про потенціал землеробства у різних часових проміжках історичного буття та у різних територіальних межах. Цукробурякове виробництво було важливою галуззю сільського господарства на українських землях здавна, але саме в останній чверті XIX – у перші десятиліття XX ст. воно набуло значного розвитку. Найкращі кліматичні та агрокультурні умови для вирощування цукрових буряків склалися на Правобережжі та Лівобережжі України, де було сконцентровано до 85% виробництва цукру в Російській імперії. «Посівні прощі під цукровими буряками швидко збільшувались. Якщо у 1860-х роках вони становили близько 80 тис. дес., то в 1898 р. вони досягли 350, 1 тис. дес., тобто збільшилися у 4, 3 рази»¹. А це становило 75% площі, зайнятої цукровими буряками по всій імперії². Але загальні показники збільшення площ цукробурякових плантацій ховають за собою цікаві деталі буряківництва як галузі сільського господарства, яка мала періоди піднесення та занепаду. У загальних працях з аграрної історії чи дослідженнях цукропромислової галузі не знаходять відображення конкретні причини кризових явищ, так як деталізація не вміщується в рамки узагальнюючих праць.

Аналіз останніх досліджень. Історіографія аграрної історії України має напрацювання з висвітлення цукробурякового виробництва. Праці Р. Буравченка про цукрову промисловість XIX – поч. XX ст., що були опубліковані в «Українському селянинові» у 2005 р.³ та 2010 р.⁴, складають доволі повне уявлення про урядову політику царату в цукровій галузі та про розвиток цукрової промисловості на українських землях у другій

половині XIX – на початку XX ст. Наведена в них законодавча база, хронологія та статистичні показники цукрової промисловості відображають загальну динаміку її розвитку, що містила періоди піднесення та тимчасового спаду. А так як цукрова промисловість значною мірою залежала від стану сировинної бази – вирощування цукрових буряків, – то стає зрозумілим, що буряківництво як галузь мало періоди піднесення та занепаду. Ці питання теж знайшли відображення в історіографії. Так, у статті В. Галатир висвітлено питання про залучення місцевою владою селянства до подолання кризи в цукровій галузі на Правобережжі у квітні-грудні 1918 р.⁵ Але найяскравішу ілюстрацію розвитку та кризи дає використання мікроісторії, тобто дослідження явища у вузьких територіальних межах.

Метою наукової розвідки є систематизація виявлених в губернських газетах «Киевское слово» (1887–1905 рр.) та «Киевлянин» (1864–1919 рр.) публікацій про цукробуряківництво в Уманському повіті наприкінці XIX – на початку XX ст. задля конкретизації причин піднесення та занепаду галузі.

Виклад основного матеріалу. На середину 1890-х років в Російській імперії діяло 185 цукрових заводів, що виробляли 27,3 млн. пудів цукру. З них на українських землях працювало 153 і вони виробляли 23,9 млн. пудів цукру, що становило 87,6 % від загального виробництва⁶. Така кількість цукрових заводів вимагала розширення площ посівів цукрових буряків. Це могли забезпечити поміщицькі господарства, які володіли великими земельними угіддями. Попит на цукрові буряки стимулював розширення меж плантацій, а окрім того саме ця сільськогосподарська культура була позитивним попередником для посівів пшениці. Тому під цукрові буряки відводили багаті ріллі Київської губернії, у складі якої третє місце за розміром площі серед дванадцяти повітів посідав Уманський повіт.

Землевласники Уманського повіту теж збільшували площі під цукрові буряки. На території

1 Падалка С., Кириленко І., Вергунов В. *Чорнозем і українська історія: нарис від найдавніших часів до сьогодення*. Київ: Аграрна наука. 2020. С. 148.

2 Ibid. С. 166.

3 Буравченко Р. Урядова політика царату в цукровій галузі (XIX – поч. XX ст.). *Український селянин*. 2005. Вип. 9. С. 111–116.

4 Буравченко Р. Розвиток цукрової промисловості на українських землях в 1861–1914 рр. *Український селянин*. 2010. Вип. 12. С. 154–157.

5 Галатир В. Залучення місцевою владою селянства до подолання кризи в цукровій галузі на Правобережжі у квітні-грудні 1918 р. *Український селянин*. 2015. Вип. 15. С. 41–43.

6 Буравченко Р. Розвиток цукрової промисловості на українських землях в 1861–1914 рр. *Український селянин*. 2010. Вип. 12. С. 156.

повіту вже діяв цукровий завод в Іваньці, у 1859–1860 рр. він виробив 6 тис. пудів цукру. У 1899 р. завод був технічно реконструйований: джерелом енергії став локомотив на 12 кінських сил. Але на хвилі захоплення вирощуванням цукрових буряків його потужностей було замало і постала необхідність будівництва ще одного цукрового заводу.

У грудні 1894 р. газета «Киевское слово» повідомляла про поширення чуток про будівництво цукрового заводу у північній частині Уманського повіту, на землях поміщика села Кислин, яке розкинулося на обох берегах річки Гірський Тікич за 25 км. північніше Маньківки. Сприятливими умовами для будівництва називалися такі: близькість води, родюча земля, відсутність поблизу цукрових заводів, тісні економічні зв'язки між поміщиками тієї місцевості. Саме на кошти поміщиків планувалося зведення заводу, так як вони планували частину посівних площ відвести під буряківництво, а іншу частину – відвести під пасовища і зайнятися переважно тваринництвом, так як завод даватиме дешевий корм для худоби⁷.

Через три роки, у грудні 1897 р., та сама газета опублікувала кореспонденцію про відкриття влітку 1896 р. Кислинського цукрового заводу при селі Нова Гребля Уманського повіту. Повідомлялося, що раніше пустинна місцевість у зв'язку з будівництвом заводу оживилась, навколишні селяни радіють появі заводу як джерелу заробітків. Завод влаштовано за останнім словом техніки, освітлення його було електричним і потужності великими, що вимагало великої кількості сировини. А 1897 р. буряків посіяли мало і тому завод їх швидко переробив. На наступний рік він запропонував землевласникам вигідні умови, що мало сприяти збільшенню посівних площ⁸.

У 1896 плантатори буряків були незадоволені весняними і літніми дощами, які перешкоджали обробітку полів. В Уманському повіті буряками засіяли великі площі, а робочих рук для їх обробітку не вистачало. Землевласники вдавалися до переманювання працівників хоч незначним, але підвищенням ціни за обробіток (напр., в одній економії – 30 коп. в день, а в іншій – 35 коп.), або вдавалися і до таких приманок. Наприклад: у селах Нова Гребля та Кислин найнятих працівників за околицею села зустрічали з музиками і з музикою вели в поле. В обід була година на відпочинок і в цей час теж грала музика. Увечері на підводах робітників з музикою везли в село. Молодь цілими юрбами наймалась на роботу у таку економію. Ще в одному селі заохочення було таким: хлопцеві, який щодня ходив на роботу, в суботу, окрім заробленої платні, давали пояс, а дівчині – хустку. В

іншому селі робітникам на поле привозили гарячу їжу. Там, де крім платні нічого не давали, робочих рук не вистачало⁹.

Особливо скрутним становище ставало тоді, коли розпочиналися жнива і робоча сила була зайнята збором зернових культур. У липні 1900 р. «Киевское слово» писало: «Свекловичные плантации только что еще нуждаются в массе работников для полотья, прорывки, просапки, а тут и жниво захватило. Придется плантаторам гораздо дороже платить, чем до жнива; но по крайней мере есть хоть надежда на прекрасный урожай свеклы»¹⁰. Однак надії на гарний врожай не справджувалися, оскільки наприкінці липня з'явилась гусінь. «Недавно появившаяся гусеница, которая, передвигаясь миллиардами с места на место истребляет в одну ночь несколько десятин свекловицы, приводит в совершенное отчаяние наших хозяев», – писала київська губернська преса¹¹. На початку серпня 1900 р. кореспондент «Киевского слова» з Умані писав: «Наш уезд страдает от нашествия гусеницы. Так, в последнее время она появилась во множестве на экономических полях графа Шувалова при м. Тальном. Насколько было велико нашествие гусеницы, видно из того, что 150 десятин свекловицы в самое короткое время уничтожены»¹².

З початком весняно-польових робіт думки хліборобів концентрувалися на прогнозах щодо майбутнього урожаю. «Киевское слово» 20 квітня 1902 р. писало: «В прошлом году, по исследованию в некоторых экономиях нашего района, пропали от морозов яйца, зародыши жуков и гусениц до 50%. В этом же году вследствие теплой зимы пропало всего 2%. Что-то даст этот год»¹³. Робота на бурякових плантаціях поденно все більше приваблювала селян. «Работают дети – собирая жучков. Девушки и хлопцы идут сапать, полоть и копать бураки. А «хозяин» возит свеклу на завод. Многим, у кого этой осенью были лошади, извоз дал чистых до 50-60 руб. за 1½ – 2 месяца»¹⁴.

Видаючи аванси та вигідно купуючи землю, цукрові заводи сприяли збільшенню площ бурякових плантацій. Незважаючи на трудомісткість буряківництва і на неурожайні 1900 і 1901 рр., площа посівів цієї культури постійно збільшувалася. У травні 1902 р. газета «Киевское слово» повідомляла, що «работы на этих плантациях ведутся уже с месяц: малыши (от 7 до 12-ти лет) собирают жучков, но с малым успехом. Выйдя утром на работу, они снова застают жучков на старых местах. На некоторых плантациях в прошлом году для собирания жучков пускались утки (сотнями), но те пропадали через несколько дней – и теперь уже не

7 Уманский уезд (Хозяйственный кризис и надежды на лучшее). *Киевское слово*. 1894. № 2486. С. 3.

8 Из Уманского уезда. *Киевское слово*. 1897. № 3568. С. 4.

9 Работы на свекловичных плантациях. *Киевское слово*. 1897. № 3375. С. 4.

10 Уманский уезд. *Киевское слово*. 1900. № 4492. С. 3.

11 С. Белашки. *Киевское слово*. 1900. № 4508. С. 3.

12 Умань. *Киевское слово*. 1900. № 4521. С. 3.

13 Уманский уезд. *Киевское слово*. 1902. № 5131. С. 3.

14 Ibid

прибегают к помощи уток»¹⁵. Жучки і гусінь дуже дошкуляли посівам буряків. Особливо важко було боротися з гусінню. Як про велику проблему про це писалося в Київській губернській пресі. Наприклад, у 1902 р. «Киевское слово» писало: «В прошлом году она (гусінь – авт.) появлялась сразу и шла полосой в ¼ версты длиной и сажней 5 шириной – сплошной массой. Зародыши ея не успели погибнуть вследствие теплой зимы прошлого года»¹⁶. Ризики були великими і деякі господарі між Маньківкою та Уманню відмовлялись від посіву буряків і сіяли горох.

Та проблеми в буряківництві створювали не лише шкідники посівів. Суттєво впливали на розвиток галузі й природні умови. У 1902 р. осінь була холодною і дощовою, що ускладнювало очистку бурякових плантацій. Дописувач «Киевского слова» з Уманщини 9 грудня 1902 р. повідомляв: «Из-за ранней зимы много бураков остались невыкопанными и потому работа на Кислинском сахарном заводе уже закончена, а на Иваньковском закончиться к 20 декабря. Сельские хозяйства нашего региона с каждым годом все более разочаровываются в ведении бурячных плантаций. 5-6 лет как у нас работают Кислинский и Иваньковский заводы. Почти все помещики стали сеять свеклу. Авансы, даваемые заводами, и предстоящие хорошие заработки через год увеличили площадь посева свеклы. На 3-й год не уродило и тут стали выясняться неудобства этого дела. Стало не хватать рабочих. Считаясь с количеством имеющихся в нашем районе свободных рабочих, площадь посева оказалась большей, чем можно. Цена на рабочих поднялась. Но и это не помогло»¹⁷. Робочої сили катастрофічно не вистачало. Вдавалися до заманювання на роботу музикою, якою супроводжувався похід у поле і повернення з нього, а у святкові дні влаштовували танці. Це приваблювало молодь, але робочих рук все ж не вистачало. Окрім дефіциту робочої сили, проблемою останніх трьох років (1899–1902 рр.) в Уманському повіті була гусінь, яка знищувала бурякові плантації. Це охолоджувало поміщиків і вони переставали сіяти буряки, а окремі – здавали в оренду заводів свою землю під буряки. Однак це теж створювало проблеми, оскільки в кінці серпня і у вересні, коли ще продовжується обмолот зерна, починалися роботи на плантаціях і тоді збіжжя залишалось не зібраним. Це примусило багатьох землевласників не здавати землю під посіви буряків, а відтак їх плантації почали швидко скорочуватись.

У 1903 р. з середини липня почалася посуха, яка тривала більше двох місяців. Бурякові плантації висохли. Київська губернська газета писала,

що в Уманському повіті буряковим «плантаторам придется потерпеть большой убыток, потому что и ¼ части ожидаемого урожая не получат»¹⁸.

Восени 1903 р. ціна на оренду землі під посів буряків низилась. У 1902 р. за десятину такої землі платили 40 руб. і вище, залежно від її якості, а згодом ціна впала до 25-30 руб. Пояснювалося це зменшенням цукровими заводами ціни на цукрові буряки. Це зумовлювало зменшення площ бурякових плантацій¹⁹.

Погодні умови часто перешкоджали збору врожаю. Так було у 1912 р. Газета «Киевлянин» 17 жовтня 1912 р. повідомляла, що «наступившие внезапно холода с выпавшим снегом, достигающим в некоторых местах до ¼ аршина, принесли очень много бед крестьянству», яке не зібрало коренеплодів і вони, «по всей вероятности и останутся лежать в земле до следующей весны»²⁰. Копання буряків в Уманському повіті, попри високу заробітну плату найнятим робітникам (1 р. 20 коп. – 1 р. 30 коп. за міру в 60-65 пудів), відбувалося дуже повільно. Станом на 17 жовтня «едва ли убрано две трети общей площади плантаций; остальную же свекловицу вследствие холодов и снега убирать не представляется возможным»²¹.

Погодні гойдалки та безуспішна боротьба з шкідниками посівів негативно впливали на цукробурякове виробництво. Землевласники та землекористувачі вдавалися то до надмірного збільшення цукрових плантацій, то до їх зменшення чи передачу земель в оренду цукровим заводам. Із останніми було не завжди все гаразд. Іноді сезон їхньої роботи скорочувався через недостатню кількість буряків, для підвищення ефективності вони потребували технічної реконструкції, а то їх руйнували.

«Киевлянин» повідомляв про розгром цукрового заводу в селі Майданецьке 12 січня 1906 р. У кореспонденції з Майданецького зазначалося, що завод був власністю «Товариства майданецького буряково-цукрового заводу» та винокурного заводу поміщика Є. Журовського. Погром став повною несподіванкою для адміністрації, оскільки її відносили з робітниками та місцевими селянам завжди складалися безконфліктно. Однак у ніч проти 28 грудня 1905 р. у приміщення заводу зайшли селяни і вимагали від робітників припинення роботи. Потім вони випустили пару з котлів, зупинили машини і вимкнули електропостачання заводу. У підвалі випустили з ємкості спирт і розносили його по селі. Була розгромлена і контора заводу, звідки вкрадено до 1000 крб. Зі складу заводу винесено 150-200 пудів цукру. Ще близько 200 000 пудів залишились в іншому складському приміщенні. Та все ж збитки виявилися не такими вели-

15 Уманский уезд. *Киевское слово*. 1902. № 5168. С. 3.

16 Ibid.

17 Уманский уезд. *Киевское слово*. 1902. № 5363. С. 3.

18 Уманский уезд. *Киевское слово*. 1903. № 5639. С. 3.

19 Уманский у. *Киевлянин*. 1903. № 353. С. 4.

20 Уманский уезд. *Киевлянин*. 1912. № 288. С. 4.

21 Ibid.

кими, тому що головні механізми, апарати і парові котли залишилися неушкодженими²².

Болючою проблемою для буряківництва був посівний матеріал. Він був німецького виробництва і експортувався в імперію на суму в декілька мільйонів рублів. Його закупівля плантаторами вимагала немалих коштів, що впливало на вартість цукру. Тому всупереч бажанням постачальників імпортного насіння цукрових буряків, власники бурякових плантацій загострили питання про вирощування вітчизняного посівного матеріалу. На сільськогосподарській виставці, що проходила в серпні-вересні 1910 р. в Умані, зібрання землевласників зініціювало заснування місцевого товариства для вирощування насіння цукрових буряків в Росії, зокрема в Південно-Західному Краєві. Газета «Киевлянин» 26 серпня 1911 р. повідомляла, що завдячуючи клопотанню доктора С. Мрозинського і сформованій з успішних землевласників краю комісії, затверджено статут «Общества производителей и потребителей семян сахарной свеклы в Киевской, Подольской и Волынской губерниях»²³. Справа мала зрушитися з мертвої точки, тому що вигода від власного вирощування насіння цукрових буряків була очевидною як для тих, хто займався вирощуванням, так і для цукрових заводів.

Цукрова промисловість на українських землях постійно вдосконалювалася як з ініціативи власників заводів, так і завдяки діяльності різних профільних товариств. Так, Умансько-Липовецьке сільськогосподарське товариство проводило у червні 1915 р. в Умані збори техніків цукрових заводів Південно-Західного Краю та заводів прилеглих земель Полтавської й Чернігівської губерній. Більше 60-ти техніків цукрових заводів обговорювали питання технічної модернізації цукрової промисловості. Кожна доповідь супроводжувалася жвавим обговоренням, але найбільше зацікавлення викликали повідомлення інженера Товариства нагляду за паровими котлами п. Душського про випуклості на парових котлах, доповідь п. Дохленка про сульфитацію соків та доповідь директора Рижавського цукрового заводу п. Є. Гржибовського, яка супроводжувалася діаграмами, схемами, малюнками. Рижавський цукровий завод (у селі Колодистому Уманського повіту) мав найновіше на той час обладнання (турбіна, електромотори тощо). Зацікавлення викликали і повідомлені п. І. Штарком новації про визначення вмісту цукру в буряках і методах відбору середньої проби стружки²⁴.

У другий пленарний день зборів були виголошені та обговорені не менш цікаві доповіді, а саме: про контрольні прилади в цукровому виробництві (директором Махаринецького цукрового заводу А. А. Горовицею); про урожайність цукрових бу-

ряків (директором Старинського цукрового заводу в Полтавській губернії п. Видавським). У контексті характеристики урожайності було зазначено, що середня по імперії вона становить 80 берковець, а середня інших держав – 160 берковець з десятини площі (Берковець – одиниця вимірювання маси, яка дорівнює 10 пудам, точніше – 163,8 кг). Тому і собівартість вітчизняного цукру була вищою за імпортний. Жваве обговорення викликала доповідь директора Гальнівського цукрового заводу п. Ч. Грабовського «Известковые печи в сахарном производстве»²⁵.

Загальним підсумком зборів стало висловлене їх учасниками побажання частіше їх проводити, оскільки це своєрідний обмін досвідом. Збори звернулися до Київського технічного товариства з проханням про запровадження при ньому служби нагляду за паровими котлами і випробувальної станції перевірки приладів, які використовувались для контролю виробництва на цукрових заводах, і щоб жоден завод не приймав приладів без клейма випробувальної станції. Це мало сприяти підвищенню ефективності цукрової промисловості.

Це були кроки на шляху поліпшення технічного оснащення цукробуряківництва, що мало забезпечити ефективність галузі. Нововведення стосувалися переробки вирощеної сировини, тоді як процес вирощування цукрових буряків залежав від низки чинників: якості посівного матеріалу, погодних умов, боротьби зі шкідниками посівів, наявності робочих рук для обробітки бурякових плантацій. Урожай не був запорукою високих прибутків, тому що якісний його збір залежав від погодних умов та робочої сили.

Таким чином, буряківництво на землях Уманського повіту наприкінці XIX – на початку XX ст. при усій принадності високими прибутками сприймалося землевласниками неоднозначно. На хвилі загального піднесення цукрової промисловості у 80–90-ті роки XIX ст. будувалися бурякопереробні заводи (Кислинський в Уманському повіті), збільшувалися площі під плантації цукрових буряків і землевласники та орендарі в очікуванні високих прибутків, у різний спосіб заохочували найманих робітників щоб забезпечити цукробурякове виробництво робочою силою. Однак проблемами буряківництва були боротьба з шкідниками посівів (упродовж 1899–1902 рр. в Уманському повіті гусінь нищила плантації буряків), недостатня кількість робочих рук для трудомісткого процесу вирощування цукрових буряків, повна залежність від погодних умов як, наприклад, тривала посуха влітку 1903 р. знищила чимало посівів буряків, чи рання зима 1912 р., коли через ранній випад снігу було зібрано тільки третину урожаю цукрових буряків. Проблемою галузі були високі ціни на імпортний посівний матеріал. Наявність

22 С. Майданецкое, Уманского уезда. *Киевлянин*. 1906. № 12. С. 4.

23 Умань. *Киевлянин*. 1911. № 166. С. 5.

24 По краю. Умань. *Киевлянин*. 1915. № 195. С. 3.

25 Ibid.

привабливості високих заробітків за вирощування сировини для цукрових заводів та чималі ризики для землевласників та орендарів зумовлювали хвилеподібність розвитку буряківництва у зазначеному часовому проміжку.

References:

1. Belashki, S. (1900) Belashki. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №4508, 3. [in Russian].
2. Buravchenko, R. (2005). Uriadova polityka tsaratu v tsukrovii haluzi (XIX – poch. XX st.). [Government policy of the tsar in the sugar industry (XIX – early XX century)]. *Ukrainskyi selianyn* [Ukrainian peasant], 9, 111-116. [in Ukrainian].
3. Buravchenko, R. (2010) Rozvytok tsukrovoi promyslovosti na ukrainskykh zemliakh v 1861-1914 rr. [Development of the sugar industry in the Ukrainian lands in 1861-1914]. *Ukrainskyi selianyn* [Ukrainian peasant], 12, 154-157. [in Ukrainian].
4. Halatyr, V. (2015) Zaluchennia mistsevoiu vladoiu selianstva do podolannia kryzy v tsukrovii haluzi na Pravoberezhzhi u kvitni-hrudni 1918 r. [Involvement of the local authorities of the peasantry to overcome the crisis in the sugar industry on the Right Bank in April-December 1918]. *Ukrainskyi selianyn* [Ukrainian peasant], 15, 41-43. [in Ukrainian].
5. Iz Umanskogo uezda, (1897) Iz Umanskogo uezda. [From Uman district]. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №3568, 4. [in Russian].
6. Maydanetskoe, S. (1906) Maydanetskoe, Umanskogo uezda. [S. Maydanetskoye, Uman district]. *Kievlyanin*, №12, 4. [in Russian].
7. Padalka, S. & Kyrylenko, I. & Verhunov, V. (2020). Chornozem i ukrainska istoriia: narys vid naidavnishykh chasiv do sohodennia. [Chernozem and Ukrainian History: essay from antiquity to the present]. Kyiv: Ahrarna nauka [in Ukrainian].
8. Po krayu, (1915) Po krayu. Uman. [On the edge. Uman]. *Kievlyanin*, №195, 3. [in Russian].
9. Raboty na sveklovichnykh plantatsiyah, (1897) Raboty na sveklovichnykh plantatsiyah [Works on beet plantations]. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №3375, 4. [in Russian].
10. Uman, (1900) Uman. [Uman]. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №4521, 3. [in Russian].
11. Uman, (1911) Uman. [Uman]. *Kievlyanin*, №166, 5. [in Russian].
12. Umanskiy u., (1903) Umanskiy u. [Uman d.]. *Kievlyanin*, №353, 4. [in Russian].
13. Umanskiy uezd, (1894) Umanskiy uezd (Hozyaystvennyy krizis i nadezhdy na luchshee). [Uman district (Economic crisis and hopes for the best)]. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №2486, 3. [in Russian].
14. Umanskiy uezd, (1900) Umanskiy uezd. [Uman district]. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №4492, 3. [in Russian].
15. Umanskiy uezd, (1902a) Umanskiy uezd. [Uman district]. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №5131, 3. [in Russian].
16. Umanskiy uezd, (1902b) Umanskiy uezd. [Uman district]. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №5168, 3. [in Russian].
17. Umanskiy uezd, (1902c) Umanskiy uezd. [Uman district]. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №5363, 3. [in Russian].
18. Umanskiy uezd, (1903) Umanskiy uezd. [Uman district]. *Kievskoe slovo* [Kyiv word], №5639, 3. [in Russian].
19. Umanskiy uezd, (1912) Umanskiy uezd. [Uman district]. *Kievlyanin*, №288, 4. [in Russian].

Надійшла до редакції / Received: 15.02.2022

Схвалено до друку / Accepted: 05.05.2022